Yahudi Hukukunda Mamzer

Mahmut SALİHOĞLU (*)

Özet: *Bu makale Yahudi hukuku tarafından bir sosyal statü olarak tanınan mamzer konusunu ele almayı ve günümüzde mamzerin durumu ile ilgili tartışmaları özetlemeyi amaçlamaktadır. Mamzer, zina veya ensest ilişki sonucu doğan çocuğu nitelendirmek için kullanılan bir kavramdır. Tora'da Tesniye 23:3'te zikredilen mamzer kavramının detayları ve hukuki statüsü rabbinik otoriteler tarafından daha sonraki dönemde tanımlanmıştır. Buna göre, mamzer sosyal ve hukuki alanlarda belli kısıtlamalara maruz tutulmuştur. Kişisel bir suçu olmadığı halde, anne – babasının işlediği suçun sonuçlarına katlanmak zorunda bırakılan mamzerin durumu günümüz insan hakları anlayışı tarafından kabul edilmemektedir. Bu çerçevede mamzerin statüsü hakkındaki geleneksel anlayışa çeşitli eleştiriler yöneltilmekte ve mamzerin önündeki kısıtlamaların kaldırılması teklif edilmektedir.*

Anahtar Kelimeler*: Mamzer, Yahudi hukuku, evlilik, boşanma, zina*

Mamzer in Jewish Law

Abstract: This article aims to deal with the concept of mamzer which signifies a special class of people, according to Jewish law and to give a summary of contemporary discussion about it. Mamzer is a child of adulterous or incestuous relation. Although the word of mamzer occurs in the Bible in Deuteronomy 23:3, the details of the concept and the legal status of mamzer is defined by later rabbinic authorities. Mamzer is subjected to certain social and legal restrictions. Mamzer is labeled with a socio – legal stigma because of his / her parents' acts, even he / she has personally committed no wrongdoing. This is not acceptable for contemporary legal thought. From this perspective, there is an increasing criticism towards traditional approach to mamzer.

Key Words: *Mamzer, Jewish law, marriage, divorce, adultery*

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi ABD. (e-posta: salihoglu@comu.edu.tr)

Giriş

Her din kendi müntesiplerinin sosyal ve bireysel hayatlarını düzenlemek üzere bir takım emir ve yasaklar koyar. Bu emir ve yasakların bazıları bütün ilahi dinlerde ortaktır. Karşı cinslerin gayr-i meşru olarak birlikte olmaları yani zina eylemi bu ortak yasaklardan bir tanesidir. Yahudilik 10 Emirden biri olarak zinayı yasaklar.[1]

Yahudilikte bir erkeğin başkası ile evli bir kadın ile ilişkisi zina olarak değerlendirilir. Bu açıdan bir erkeğin evli olmayan bir kadınla ilişkisi zina olarak görülmez. Ensest ilişki de Yahudilikte şiddetle yasaklanmıştır. Zina veya ensest ilişki sonucu doğan çocuk için Yahudi hukukunda *mamzer* sıfatını kullanır. Çocuk her ne kadar anne ve babasının işlediği suçtan dolayı *mamzer* olarak nitelenmiş olsa da, belli kısıtlamalara muhatap olmaktadır. Bu makalede Yahudi hukukunun temel kaynaklarında *mamzer*in statüsü ele alınacak ve konunun günümüzde taşıdığı öneme değinilecektir.

Temellerini *Tanah*[2], *Mişna*, ve *Talmud*'un oluşturduğu geleneksel Yahudi hukuku olan *halaha*[3], Yahudi toplumunda mamzer olarak adlandırılan bir sınıfın varlığını tanımakta ve onun hukuki statüsü hakkında bilgi vermektedir. Tanah'ın en eski bölümünü oluşturan *Tora*'da mamzer hakkında hukukî düzenlemenin yer almış olması, bu kavramın erken dönemden beri Yahudi toplumunda bilinen ve kullanılan sosyal bir statü olduğunu göstermektedir.

Tora'da mamzerin hukukî statüsü ile ilgili yegâne bilgi, mamzerin Tanrı'nın topluluğuna kabul edilmeyecek kişilerin listesinde ikinci sırada yer almasıdır. Tesniye, 23: 3'te yer alan bu bilgi şu şekilde ifade edilmektedir: "Mamzer, Rabb'in topluluğuna girmeyecektir.; onuncu kuşakta bile olsa onun soyundan gelenler Rabb'in topluluğuna girmeyecektir."

Mamzer hakkında hüküm koyan bu ayet açıklamaya muhtaç bazı noktalar ihtiva etmektedir. Öncelikle metinde mamzer ile kimin kastedildiği açık değildir. Brown, Driver, Briggs, mamzer kelimesinin *m-z-r* (=kötü olmak) kökünden geldiğini ve gayr-i meşru çocuk, özellikle ensest ilişki sonucu doğan çocuk anlamına olduğunu belirtmektedir. (1996: 561). Bu kavram Tanah'da bu ayetin dışında bir de Zekeriya 9:6'da geçmektedir. İsrailoğulları'nın düşmanlarının başına gelecekler hakkında Tanrı'nın uzunca hitabı bağlamında geçen ayet şöyledir: "Aşdod'da mamzer bir halk yerleşecektir. Filistîler'in gururunu kıracağım." Her iki ayette de görüleceği gibi Tanah'da mamzer ile hangi özelliklere sahip insanların kastedildiği hakkında bilgi verilmemektedir. Mamzer kavramının muhtevasının kapalılığına ek olarak Tesniye

---

[1] Bkz. Çıkış 20:14; Tesniye 5:18

[2] *Tanah*, *Tora (Pentateuch), Neviîm* ve *Ketuvîm* ana bölümlerinden meydana gelen ve bu üç bölümün ilk harflerinin birleşmesinden oluşan bir kelimedir. Eski Ahid olarak da bilinen Yahudi kutsal kitabı için Yahudiler bu ifadeyi kullanmayı tercih etmektedirler. (Tanah'ın içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Harman, 1988: 41–171)

[3] *Halaha* yürünecek yol demektir. Yahudiliğin nasıl yaşanacağını belirleyen kanunlar bütününe verilen bir isim olup Yahudi hukuku ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. (Bkz. Jacobs, 1995: 210-212)

23:3'te yer alan "onuncu kuşak" ve "Rabb'in topluluğuna girmeyecektir" ifadeleri de açıklamaya muhtaç görünmektedir.

1. Mamzerin Tanımı

Tesniye 23:3'ün belirtmediği mamzerin kimliği ve mamzere uygulanacak hukukun detaylarını daha sonraki döneme ait rabbinik kaynaklar sunmaktadır. Mişna bize mamzerin kim olduğu hakkında çeşitli görüşler naklediyor. Mamzer, Yebamot 3:12'de şöyle tanımlanmaktadır:[4]

Mamzer kimdir? Tora tarafından yasaklanan herhangi bir yakın akraba birlikteliğinden doğan kişidir. (Bkz. Levililer 18:6) Bu Rabbi Akiva'nın ifadesidir. Yemen'li Simon "tarafların Tanrının eliyle *karet*[5] ile cezalandırılmayı gerektiren her türlü ilişkiden doğmuş kişi mamzerdir" der. Halaha bu görüşe göredir. Rabbi Yeşu "tarafların mahkeme tarafından ölümle cezalandırılacağı her ilişkiden doğmuş çocuk mamzerdir" der.

Ayrıca Kidduşin 3.12'de mamzer ile ilgili şu bilgi verilmektedir:

Şayet bir kadın başka erkeklerle hukukî açıdan geçerli bir evlilik kurabilirken, belli bir erkekle hukukî açıdan geçerli bir evlilik kuramıyorsa, bu birliktelikten doğan çocuk mamzerdir. Bu durum, bir erkeğin Tora tarafından yasaklanmış yakınlarından (*ervot*) biriyle ilişkiye girmesi ile gerçekleşir.

Yukarıdaki Mişna pasajlarından da anlaşılacağı gibi kişinin mamzer olarak tanımlanmasında anne ve babanın durumu belirleyici olmaktadır. Dolayısı ile şu iki durumda doğan çocuk Yahudi hukuku tarafından mamzer olarak kabul edilmektedir:

1. Anne ile baba, birbirleri ile evlenmeleri yasak olan yakın akraba ise, yani ensest ilişki söz konusu ise bu ilişkiden dünyaya gelen çocuk mamzerdir. (Jacobs, 2000: 242; Schereschewsky ve Elon, 2007) Tora'nın Levililer bölümünde bir erkeğin yakın akrabadan anne, kayınvalide, üvey anne, kız kardeş, yarı-kız kardeş, kız torun, hala, teyze, amcanın eşi, oğlunun eşi, kardeşin eşi, üvey kız kardeşin eşi, üvey kız, üvey kız torun, eşi hayatta olduğu sürece kız kardeşi ile evlenmesi yasaklanmıştır. (18:6-18; 20:14) (bkz. Biale, 1984: 178-183; Schereschewsky, 2007)

2. Evli bir kadının kocası dışında biri ile olan ilişkisinden doğan çocuk da mamzer olarak kabul edilir. (Biale, 1984: 101; Jacobs, 2000: 242; Schereschewsky ve Elon, 2007) Halaha açısından her ikisi de bekar olan kadın ve erkeğin cinsel ilişkisi zina değildir. (Biale, 1984: 190) Bekar bir kadınla (*penuyah*) evli bir erkeğin cinsel ilişkisi de bir suç olarak değerlendirilmemektedir. (Biale, 1984: 183-190) Çünkü teorik olarak erkeğin o kadınla evlenmesi mümkündür. Yahudi hukuku çok kadınla evlenmeyi (*polygny*) prensip olarak kabul etmektedir. (Biale, 1984: 49) Her ne kadar polygny Orta Çağ'da Avrupa'da yaşayan Aşkenazi din adamlarınca yasaklanmış olsa da bu, çok kadınla evlenen erkeği zinakâr olarak nitelemeyi gerektirmez. Dolayısıyla halaha

---

[4] Ayrıca bkz. Babilonya Talmudu, Yebamot, 49a; Kidduşin, 74b.

[5] *Karet;* puta tapmak, ensest ilişki, zina, bazı yasak yiyecekleri yemek ve başka bir çok günah için Tanah'ta bahsedilen ve Tanrı eliyle uygulanacağı belirtilen bir cezadır. Halaha, kareti vaktinden önce ölüm olarak yorumlamıştır. (Bkz. Ta-Shma: CD-ROM, "Karet")

açısından zina (*ni'uf* ve *zenut*), evli bir kadınla, kocasından başka bir erkek arasındaki cinsel ilişki ile sınırlı olduğundan (Tigay, 2007), bunun dışında aralarında yakın akrabalık bağı bulunmayan iki kişinin ilişkisinden doğan çocuk mamzer olarak değerlendirilmemektedir.

2. Mamzerin Hukuki Durumu

Mamzer kavramının kimleri kapsadığını belirttikten sonra şimdi mamzer olarak nitelenen kişinin hukuki durumuna geçebiliriz. Tora'da mamzerin hukukuna kaynaklık eden Tesniye 23:3'e yukarıda işaret edilmişti. Rabbinik otoriteler ittifakla ayetteki "onuncu kuşak" ifadesini "sonsuza kadar" şeklinde "Rabb'in topluluğuna girmeyecektir" ifadesini de "normal Yahudilerle evlenmeyecektir" biçiminde yorumlamışlardır. (Bar-Ilan, 2000: 128) Dolayısıyla mamzerle ilgili yapılan en önemli hukuki düzenleme rabbinik din adamları tarafından mamzere getirilen evlilik sınırlamasıdır. Yahudi toplumunun özünü oluşturan Kohen, Levili ve İsrailî sınıflarıyla evlenmesi yasaklanan mamzerin sadece kendisi gibi toplumun alt tabakasını oluşturan sınıflarla evlenmesine izin verilmiştir. (Bar-Ilan, 2000: 130) Pratik olarak günümüzde mamzerin evlenebileceği şahıs ya kendi gibi bir mamzer ya da sonradan Yahudiliği kabul eden bir kimsedir. (Schereschewsky ve Elon, 2007)

Mamzerin normal Yahudilerle evliliği iki kişi arasında özel bir konu olarak değerlendirilmemiş, aksine toplumun genelini ilgilendirecek bir biçimde ele alınmıştır. Bar-Ilan ayette geçen "mamzer Rabb'in topluluğuna giremeyecektir" ikazının, rabbinik otoriteler tarafından, Tanrı'nın topluluğu, mamzerin onlara katılmasına izin vermemesi gerektiği şeklinde yorumlandığına dikkat çekmektedir. (2000:127) Dolayısıyla, beraber yaşayan bir kadınla bir erkeğin evli olup olmadıkları hukuki açıdan çok büyük önem arz etmezken mamzerin kimlerle evlenip kimlerle evlenemeyeceği üzerinde durulmuştur.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, mamzer bir erkeğin normal Yahudi bir kadınla evliliği, yasak olmakla beraber hukuken geçerlidir. Schereschewsky, yasaklanan ancak hukuki geçerliliği olan evlilikleri sayarken bir Yahudinin bir mamzerle evliliğini de bu kategoride değerlendirmiştir. (2007) Bu, Jacobs'ın da ifade ettiği gibi, onların karı-koca olarak beraber yaşamalarına müsaade edileceği manasına gelmemektedir. (2000: 242) Ancak buna rağmen kadının başka biriyle evlenebilmesi için mamzer olan kocasından hukuki prosedürün öngördüğü şekilde boşanmış olması gerekmektedir. Bu tür evlilikten doğan çocuklar, anneleri normal Yahudi olsa da babalarının mamzer olmasından dolayı, mamzer olarak kabul edilirler. Çünkü halaha bu gibi durumlarda prensip olarak çocuğun, statüsü düşük olan tarafa tabi olmasını kabul eder. (Kidduşin, 3:12)

Mişna'da Yahudi toplumunda kimin kimle evlenebileceği hakkında bilgi veren Kidduşin 4:1'de mamzerin toplumsal hiyerarşideki yeri açıkça görülmektedir. M.Ö. 6. yüzyıldaki Babilon sürgününden dönüşe atıfta bulunarak, sosyal sınıflar arası evlilik ilişkilerinin nasıl düzenleneceğini belirten pasajda mamzer, toplumun en alt bölümünü oluşturan sınıflar arasında anılmıştır.

Babilon'dan dönenler arasında on ayrı derece vardı:

Kohenler, Levililer, İsrailîler, *halal*lar,[6] sonradan Yahudiliği kabul edenler, azad edilmiş köleler, mamzerler, *netini*ler[7], *şetüki*ler[8] ve *asufi*ler.[9]

Kohenler, Levililer ve İsrailîler kendi aralarında evlenebilirler;

Levililer, İsrailÎler, *halal*lar, sonradan Yahudiliği kabul edenler ve azad edilmiş köleler kendi aralarında evlenebilirler;

Sonradan Yahudiliği kabul edenler, azad edilmiş köleler, mamzerler, *netini*ler, *şetuki*ler ve *asufi*ler de kendi aralarında evlenebilirler.

Mamzere getirilen kısıtlamalar hukuki açıdan her ne kadar evlilikle sınırlıymış gibi görünse de bu durum onun toplumsal hayatını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Çünkü evlilik yoluyla kurulan sosyal ilişkilerin insanların toplumsal statüsünü belirlemede çok önemli bir rolü vardır. Evlenebileceği kişiler toplumun en alt kesimi ile sınırlandırılmış olan mamzer, toplumsal hiyerarşide daha üst bir seviyeye çıkmaktan veya başka bir ifade ile sosyal hareketlilikten fiili olarak dışlanmış olmaktadır. Mamzer statüsü, toplum nezdinde geçici herhangi bir sıfat olmanın çok ötesinde, kişinin hayatını ve soyundan gelenlerin hayatını ilelebet olumsuz olarak etkileyen bir durumdur.

Geleneksel olarak, mamzer olmanın kişiye, evleneceği kişilerle ilgili sınırlama dışında sosyal hayatta herhangi bir engelleme getirmediği ifade edilir. (Jacobs, 2000: 243; Schereschewsky ve Elon, 2007) Buna Mişna'daki Horayot 3:8 delil olarak gösterilir:

Kohen Levili'den, Levili İsrailî'den, İsrailî mamzerden, mamzer *netini*den, *netini* sonradan Yahudiliği kabul edenden, sonradan Yahudiliği kabul eden azat edilmiş köleden önce gelir. Bu kural zikredilenlerin hepsinin eşit olduğu durumda geçerlidir. Eğer bir mamzer Tora bilgini ise ve Baş Kohen Tora cahili ise, Tora bilgini olan mamzer, Tora cahili olan Baş Kohen'den önce gelir.

Bu pasaja atfen bazı durumlarda mamzerin dini açıdan en onurlu görev olan Mabed hizmetini yerine getiren Baş Kohen'den (*Kohen Gadol*) daha üstün olabileceği ifade edilse de bu, mamzerin toplumsal hayatta bizzat tecrübe ettiği sınırlamaları değiştirmekten çok uzaktır. Pasajda vurgulanmak istenen Tora bilgisinin değeridir; yoksa hangisinin üstün olduğu herkesçe bilinen iki farklı sosyal sınıf arasında mukayese yapmak değildir. Dolayısıyla bilgin mamzerin cahil Baş Kohen'e üstünlüğü muhtemelen Mişna sayfalarından öteye bir realitiye sahip olmayan sembolik bir

---

[6] Levililer 21:13 – 15'e göre kohen ancak bakire biri ile evlenebilir.Kohenin dul, boşanmış veya fahişe bir kadınla evlenmesi yasaktır. Şayet kohen böyle bir kadınla cinsel ilişkiye girerse, o kadın *halalah* olur. Ondan doğacak çocuk ise kohen değil *halal* olur.

[7] *Netini*, Yeşu'nun Mabed'e köle yaptığı Givonlular soyundan gelen kişiye verilen addır. (Bkz. Yeşu 9:22 – 27)

[8] *Şetuki*, "Annesini tanıyan ama babasının kim olduğunu bilmeyen kişidir. (Kidduşin 4:2) Babasının bilinmemesinden dolayı şetukinin mamzer olma ihtimali vardır ve halaha açısından pek çok durumda 'şüpheli mamzer' olarak değerlendirilir. Bkz. Schereschewsky ve Elon, 2007.

[9] *Asufi*, "sokakta bulunan ve ne annesi ne de babası bilinen kişidir." (Kidduşin 4:2) Asufi de şetuki gibi 'şüpheli mamzer' statüsündedir. Bkz. Schereschewsky ve Elon, 2007.

ifadeden başka bir şey değildir. Bir an için bu mukayesenin gerçek hayatta karşılığı olduğu kabul edilse bile, bilgin mamzer ancak başka bir mamzerle evlenebilecek ve çocukları da mamzer sıfatıyla dünyaya gelecektir. Öte yandan cahil bile olsa Baş Kohen kendi dengi biri ile evlenecek ve doğacak çocukları Kohen sıfatını taşıyacaktır. Bu da manevi üstünlüğe sahip olsa bile mamzerin mahkum olduğu sosyal sınıfın sınırlamalarından kurtulmasının imkansızlığını göstermektedir.

Mamzer konusunun günümüzde bir sorun olarak varlığını devam ettirmesinin nedenlerini kısaca şu iki başlık altında sıralayabiliriz.

1. Evrensel hukuk anlayışından kaynaklanan sorunlar: Günümüz evrensel hukuk anlayışı şu iki temel prensip üzerine şekillenmiştir:

a) İnsanlar hür ve eşit varlıklar olarak dünyaya gelir.

b) Suç ve ceza şahsidir, yani hiçkimse başkasının suçundan dolayı cezalandırılamaz. Anne-baba tarafından işlenen suçun cezasını çocuğun çekmesi ve bunun nesiller boyu devam etmesi evrensel hukuk anlayışıyla çelişmektedir. Buna ilaveten, evlilik gibi insan hayatının önemli bir yönünde kişinin tercih haklarını sınırlayan ve onu toplumsal hiyerarşinin en alt katmanından kişilerle evlenmeye zorlayan mamzer kanunları hem temel insan hakları ile hem de insanların eşitliği prensibi ile çatışmaktadır.

2. Yahudi evlenme ve boşanma hukukundan kaynaklanan sorunlar: Yahudi hukukuna göre evlenmelerinde bir mani bulunmayan kişiler *kidduşin* olarak isimlendirilen dini bir prosedür sonucu evlenirler. Evlilikte koca karısına, nikahın nerede, ne zaman, kim tarafından kıyıldığını belirten ve *ketuba* olarak anılan bir evlilik belgesi verir. Evliliğin son bulması ise ancak taraflardan birinin ölümü veya kocanın hiçbir baskı altında olmaksızın kendi iradesiyle karısına boşanma belgesi (*get*) vermesi ile olmaktadır. *Kidduşin* ile evlenen kişilerin seküler mahkeme tarafından boşanmış olması onların evliliklerini gerçekte sona erdirmez. Dolayısıyla her ne kadar mahkemelerce boşanmış olsa da kocasından *get* almadan başka bir erkekle evlenen kadın, halaha tarafından evli iken başka bir erkekle karı koca hayatı yaşıyor olarak kabul edilmektedir. (Reiss, 1999). Daha önce de ifade edildiği gibi bu birliktelikten doğan çocuklar mamzer olarak değerlendirilir.[10]

Sonuç

Mamzerle ilgili hukuki düzenleme Tesniye 23:3'ün rabbinik gelenek tarafından yapılan yorumuna dayanmaktadır. Buna göre, mamzer ve onun soyundan gelenler ilelebet Yahudi topluluğu ile evlilik ilişkisine girmekten engellenmektedir. Her ne kadar mamzer olmanın, toplumda sivil görevler yürütmeye engel olmadığı ifade edilse de mamzerin toplum hayatında, başta evlilikle ilgili kısıtlamalar olmak üzere çeşitli zorluklar yaşadığı bir gerçektir. Mamzer hukuku temelde günümüzden çok farklı bir sosyal yapının ve ilişkiler sisteminin hakim olduğu antik dönemde oluşmuş ve

[10] Fiilen evlilikleri bittiği halde kocanın *get*vermeyi reddetmesi veya başka bir sebeple hukuki yönden boşanamayan kadın için Yahudi hukukunda *aguna* kavramı kullanılmaktadır.

günümüze kadar otoritesini devam ettirmiştir. Dolayısıyla geleneksel mamzer hukuku ile günümüzde yaygın olan hayat tarzı ve hukuk anlayışı arasında uyuşmazlıkların olması tabidir. Sorunun çözüme kavuşturulması günümüzde Yahudi hukukunun önceliklerinden biridir.

Kaynakça

Bar–Ilan, Meir (2000). "The Attitude Toward Mamzerim in Jewish Society in Late Antiquity". Jewish History, 14, 125 – 170.

Biale, Rachel (1984). Women and Jewish Law: An Exploration of Women's Issues in Halakhic Sources. New York: Schocken Books.

Brown, F., Driver, S., ve Briggs, C. (1996). The Brown – Driver – Briggs Hebrew and English Lexicon of the Old Testament. Peabody MA: Hendrickson.

Harman, Ömer Faruk (1988). Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları. İstanbul.

Jacobs, Louis (2000). A Tree of Life: Diversity Flexibility and Creativity in Jewish Law, London: Littman Library of Jewish Civilization.

Reiss, Jonathan (1999). "Jewish Divorce and the Role of Beit Din". Jewish Law. http://www.jlaw.com/Articles/divorcebeit.html. Erişim Tarihi: 14.02.2011.

Schereschewsky, Ben – Zion ve Elon, Menahem (2007). "Mamzer". Encyclopaedia Judaica (2nd edition). Detroit: Thomson Gale. 13, 442 – 445.

Schereschewsky, Ben – Zion (2007). "Marriage, Prohibited". Encyclopaedia Judaica (2nd edition). Detroit: Thomson Gale. 13, 574 – 576.

The Mishnah. (1933) (İngilizce'ye çeviren: H. Danby). Oxford: Oxford University Press.

Ta – Shma, Israel Moses (2007). "Karet". Encyclopaedia Judaica (2nd edition). Detroit: Thomson Gale. 11, 806 – 807.

Tigay, Jeffrey Howard; Cohn, Haim Hermann ve Drori, Moshe (2007). "Adultery". Encyclopaedia Judaica (2nd edition). Detroit: Thomson Gale. 1, 424 – 427.